

Magdalena Kopec, Paulina Zydorowicz

Uniwersytet Ekonomiczny w Poznaniu, Wydział Zarządzania, Katedra Logistyki i Transportu

Autor do korespondencji: Paulina Zydorowicz, paulina.zydorowicz@ue.poznan.pl

O TYM, CO WAŻNE W ROZPRAWACH DOKTORSKICH – KRYTERIA OCENY ROZPRAW DOKTORSKICH W NAUKACH O ZARZĄDZANIU

Streszczenie: Zasadniczą rolą recenzji rozprawy doktorskiej jest oczywiście sformułowanie opinii o rezultatach badań adeptów do stopnia naukowego doktora. Warto jednak rozważyć możliwość innego wykorzystania tych recenzji. Tkwi bowiem w nich wiedza o kryteriach oceny badań naukowych. Recenzje mogą być bardzo pomocne w wyborze wzorcowych prac, na których doktorant chce się wzorować. Dla wstępnej oceny przydatności recenzji w przewodzie doktorskim przeprowadzono zwiad badawczy w obszarze nauk o zarządzaniu. Jego celem jest rozpoznanie celowości szerszych badań w tym zakresie.

Słowa kluczowe: rozprawa doktorska, kryteria oceny, zwiad badawczy.

Klasyfikacja JEL: B41.

WHAT IS IMPORTANT IN DOCTORAL DISSERTATION? – EVALUATION CRITERIA OF A PHD DISSERTATION IN MANAGEMENT SCIENCE

Abstract: The purpose of the doctoral dissertation review is to formulate opinions from the results of students' research that they have gathered for their PhD degree. There are other uses for the research in these reviews. Just the acknowledgement alone of the underlying criteria is so important when evaluating scientific studies. Reviews can be very helpful when setting standards. The reviews are also motivating and can inspire many other PhD students. A pilot study was conducted in the area of

management science to evaluate the usefulness of doctoral dissertation reviews. The aim of this pilot study is to recognize the desirability of more research in this area.

Keywords: dissertation, evaluation criteria, pilot study.

Wstęp

Każda praca naukowa ma wartość, która podlega oszacowaniu. W przypadku rozpraw doktorskich oceny dokonują recenzenci na podstawie własnego doświadczenia, praktyki pisanie recenzji, dyskusji nad jakością i oryginalnością prac naukowych i oczywiście stosownych przepisów. Ocena powinna być racjonalna i rzetelna, a stanowisko recenzenta dalekie od subiektywizmu. Dlatego m.in. określono ustawowe kryteria oceny pracy naukowej, by recenzent mógł wypowiedzieć się według nich o rozprawie doktorskiej.

Każdy naukowiec – nie tylko w funkcji recenzenta – w swojej działalności badawczej kieruje się potrzebą zaspokojenia ciekawości budzonej przez zjawiska, które analizuje, a w dalszej kolejności dąży do opublikowania wyników badań, mając nadzieję, że jego działalność będzie znaczącym wkładem w postępy w uprawianej dyscyplinie.

Przed podobnym wyzwaniem stoją osoby przystępujące do napisania dysertacji doktorskiej, która zgodnie z treścią ustawy o stopniach naukowych i tytule naukowym oraz o stopniach i tytule w zakresie sztuki [Ustawa z dnia 14 marca 2003, znowelizowana Ustawą z dnia 18 marca 2011] powinna stanowić oryginalne rozwiązanie problemu naukowego. Ponadto doktorant winien wykazywać się ogólną wiedzą teoretyczną z zakresu dyscypliny, w ramach której prowadzi badania naukowe.

Każdy szanujący się badacz stara się zachować ład i porządek w momencie planowania, a następnie realizacji projektu badawczego, korzysta on z pewnych wytycznych, by być pewnym, że jego praca naukowa spełnia wymogi metodologiczne.

Przeszukując zasoby internetowe, co też w pierwszej kolejności czynią doktoranci, można natknąć się na wiele opracowań i wskazówek dotyczących pisanie dysertacji doktorskich lub monografii habilitacyjnych. Z założenia przyjmuje się, że badacz najpierw powinien określić problem badawczy, następnie zapoznać się z literaturą na dany temat, w poszukiwaniu pewnej luki w nauce, by w dalszej części określić zakres badań oraz sformułować hipotezy badawcze. Oczywiście potem pojawia się pytanie dotyczące części empirycznej pracy. Mianowicie badacz zastanawia się, w jaki praktyczny sposób może lub powinien rozwiązać postawiony problem naukowy lub znaleźć odpowiedź

na pytanie badawcze, by nie tylko wyniki podjętych badań stanowiły o innowacyjności i wkładzie do dyscypliny naukowej, ale również metodologiczne podejście w pracy świadczyło o jej oryginalności i dojrzałości.

Najbardziej pragmatycznym problemem, z perspektywy autora opinowanej pracy doktorskiej z zakresu nauk o zarządzaniu, pozostaje niepełna wiedza, zwłaszcza w odniesieniu do kryteriów oceniających i przesądzających o dopuszczeniu rozpraw doktorskich do publicznej obrony. Dlatego też, doktoranci przystępujący do redakcji dysertacji powinni być świadomi, jakimi kryteriami kierują się recenzenci rozpraw doktorskich w celu oceny zgodności treści dzieła z ustawowymi wymaganiami. Choć struktura recenzji prac doktorskich jest różna, zazwyczaj zawartość merytoryczna odpowiada kryteriom oceny rozpraw doktorskich zawartych w ustawie. Zarówno recenzent jak i doktorant wkłada wysiłek twórczy w przygotowanie dzieła. W przypadku recenzji doktorskiej jest to praca naukowa o rozprawie doktorskiej. Racjonalność i rzetelność oceny recenzenta zależy w dużej mierze od respektowania ustawowych kryteriów oceny rozpraw doktorskich.

Celem niniejszego opracowania jest próba odpowiedzi na następujące pytanie badawcze: Czy analiza recenzji prac doktorskich może istotnie wnieść nową wartość metodologiczną do nauk o zarządzaniu?

1. Metodyka badań

Przeprowadzono zwiad badawczy [Nowak 2012, s. 58–61] recenzji prac doktorskich dostępnych na stronie internetowej Centralnej Komisji do spraw Stopni i Tytułów [Centralna Komisja do Spraw Stopni i Tytułów 2015] oraz Uniwersytetu Ekonomicznego w Poznaniu [Uniwersytet Ekonomiczny w Poznaniu 2015] celem zbadania częstotliwości stosowania się do standardowych kryteriów oceny prac doktorskich w publikowanych recenzjach. Badaniem objęto 26 recenzji w przewodach doktorskich w naukach o zarządzaniu. Dobór próby miał charakter przypadkowy.

Źródłem kryteriów są poniższe uwarunkowania prawne regulujące wymogi recenzowania rozpraw doktorskich:

- Ustawa z dnia 14 marca 2003 r. o stopniach i tytule naukowym oraz o stopniach i tytule w zakresie sztuki [Dz.U. z 2014, poz. 1852];
- Rozporządzenie Ministra Nauki i Szkolnictwa Wyższego z dnia 3 października 2014 r. w sprawie szczegółowego trybu i warunków przeprowadzania czynności w przewodzie doktorskim, w postępowaniu habilitacyjnym oraz w postępowaniu o nadanie tytułu profesora [Dz.U. z 2014 r., poz. 1383].

Dodatkowo przeprowadzono wywiady pogłębione z doświadczonymi recenzentami opiniującymi doktoraty i habilitacje w celu zweryfikowania wyników przeprowadzonego zwiadu badawczego.

2. Wyniki zwiadu badawczego

Analiza wybranych recenzji potwierdziła, że recenzenci dokonujący oceny rozpraw doktorskich kierują się kryteriami zawartymi w ustawie. Na ich podstawie argumentują zgodność pracy naukowej z wymaganiami i oceniają stopień spełnienia tychże wymagań. Recenzenci biorą pod uwagę takie kryteria, jak: innowacyjność, poprawność logiczna, wartość metodologiczna, oryginalność, wartość społeczna, rozmiar wysiłku twórczego włożonego w wykonanie danej pracy, rozmiar pracy, poprawność językowego opracowania. Zasadniczą rolę odgrywa jednak kryterium oryginalności dzieła naukowego, co wynika z ustawy.

W procesie przeprowadzonego zwiadu badawczego zweryfikowano i zagregowano najczęściej występujące kryteria poddawane ocenie przez recenzentów, które przedstawiono poniżej w formie metryczki wraz z wyjaśnieniami.

Metryczka – zagregowane kryteria na podstawie przeprowadzonego zwiadu badawczego

Kryteria oceny rozpraw doktorski z zakresu nauk o zarządzaniu		
Obszar pierwszy	problem badawczy	– oryginalność – znaczenie
	cele pracy	– kompletność – poprawność ich sformułowania
	hipotezy badawcze	– poprawność ich budowy – poziom ich weryfikacji
	metody i narzędzia badawcze	– oryginalność – trafność
	rozeznanie dotychczasowego stanu wiedzy	
	umiejętność krytycznej analizy prezentowanych teorii, modeli itp.	
	konstrukcja pracy	
	sposób prezentacji	
	Obszar drugi	indywidualne kryteria recenzenta, które odnoszą się bezpośrednio do obszarów problemowych opiniowanych prac
Obszar trzeci	dylematy i wątpliwości oraz uwagi	
obszar pierwszy + obszar drugi + obszar trzeci ↓ konkluzja syntetyzująca ocenę		

Źródło: Na podstawie przeprowadzonych badań i [Mendel 2012, s. 181–184].

W odniesieniu do prac doktorskich z zakresu nauk o zarządzaniu można zagregować i modelowo ująć trzy, nie w pełni rozłączne, ale różne w swojej istocie obszary składające się na końcową ocenę rozprawy doktorskiej i dopuszczenie jej do publicznej obrony. Pierwszy obszar – dotyczy uregulowań prawnych sformułowanych w formie ustaw będących źródłem odwołania dla recenzentów. Drugi obszar – dotyczy indywidualnych kryteriów recenzenta, które odnoszą się bezpośrednio do obszarów problemowych opiniowanych prac. Trzeci obszar – są to dylematy i wątpliwości oraz uwagi.

Celem lepszego zobrazowania zakresu zweryfikowanych kryteriów za istotne uważa się wyjaśnienie części składowych poszczególnych obszarów. W ramach obszaru pierwszego wyróżnić należy problem badawczy, który stanowi jeden z najważniejszych aspektów podlegający ocenie recenzenta. W recenzjach zwraca się uwagę na oryginalność problemu badawczego oraz jego znaczenie w rozwoju nauki i społeczeństwa. Ponadto istotne jest, by podjęta tematyka dotyczyła aktualnych zagadnień. Niezwykle ważny jest dobór tematu. Co więcej, rozprawa doktorska ma charakter teoretyczno-empiryczny, dlatego też należy pamiętać o innowacyjności. Z kolei cele pracy powinny być kompletne, i sformułowane w sposób poprawny.

Recenzenci zwracają również uwagę na zasadność i poprawność w sformułowaniu hipotez i ich weryfikację. Zazwyczaj gdy problem badawczy zostanie już określony, badacz wysuwa hipotezy. Recenzent weryfikuje czy charakteryzuje ich jednoznaczność i czytelność. Określa również ich stopień odniesienia do rozważań teoretycznych i zidentyfikowanych w literaturze przedmiotu luk badawczych. Weryfikacji podlega również sposób logicznego powiązania hipotez określający kierunek i zakres badań.

Kolejnym kryterium podlegającym ocenie recenzenta jest trafność doboru metod oraz narzędzi badawczych. Podkreślić należy znaczenie badań empirycznych w stosunku do części teoretycznej pracy. Nowe prawdy powstają także poprzez konfrontacje istniejących już teorii z nowymi przesłankami i są udowodniane za pomocą metod naukowych w prowadzonych badaniach, które z założenia powinny przynieść rewolucyjne odkrycia i ich opublikowanie ze względu na oryginalne rozwiązania nowatorskich wyników.

Badacz, który uprzednio zdefiniował problem badawczy, powinien rozemnać się w dotychczasowym stanie wiedzy na temat, który podejmuje w rozprawie doktorskiej. Definiując lukę badawczą, powinien mieć świadomość, że swoją pracą wnosi wkład w rozwój nauki w badanej dziedzinie – kryterium brane pod uwagę w trakcie redagowania recenzji rozprawy doktorskiej.

Doktorant powinien wykazać się umiejętnością krytycznej analizy prezentowanych teorii oraz modeli i tym samym wykazać, że prezentowany

stan dotychczasowej wiedzy oraz propozycja nowych rozwiązań zasługują na pozytywną recenzję, a tym samym dopuszczenie do publicznej obrony przygotowanej rozprawy doktorskiej.

Niezwykle ważnym elementem dla recenzenta pozostaje konstrukcja pracy. Oceniana jest struktura pracy, m.in. aspekt uporządkowania, logiki oraz spójności (z punktu widzenia kolejności poruszanych problemów). Doktorant nie może zapominać o właściwym rozplanowaniu rozdziałów. Recenzent poświęca wiele uwagi terminologii oraz jednoznaczności sformułowań. Liczy się również poprawność językowa, tzn. zarówno stylistyczna, ortograficzna, gramatyczna, jak i interpunkcyjna.

Ponadto eksperci potwierdzają, że zasadniczymi kryteriami oceny rozpraw doktorskich są te kryteria sformułowane jednoznacznie w aktach prawnych regulujących ich powinności jako recenzenta. Dodatkowo podkreślają, że nie są to jedyne kryteria, jakimi się posługują do oceniania rozpraw doktorskich.

Obszar drugi istotnie jest trudny do jednoznacznego zweryfikowania z uwagi na fakt, że każdy recenzent ma własne doświadczenia w recenzowaniu rozpraw doktorskich oraz własny dorobek naukowy świadczący o jego wkładzie w rozwój uprawianej dyscypliny. Warto nadmienić, że im bliższa jest tematyka rozprawy doktorskiej osobie opiniującej, tym zauważyć można bardziej wnikliwy charakter recenzji.

Obszar trzeci można określić mianem polemiki recenzenta w odniesieniu do bądź istotnych braków w pracy doktorskiej, bądź cennych uwag oraz pochwał. Obszar ten to refleksje recenzenta oraz przesłanie w formie rekomendacji do dalszych badań. Doktorant może odnaleźć w recenzji cenne wskazówki, które okażą się pomocne w momencie obrony pracy doktorskiej.

Wyniki przeprowadzonych wywiadów pogłębianych wskazują, że zasadna jest obecność doktorantów – w rozumieniu przyszłych doktorów – w obronach rozpraw doktorskich. Eksperti zalecają doktorantom uczestnictwo w publicznych obronach innych doktorantów. Dzięki znajomości kryteriów oceny doktoranci powinni potrafić wstępnie oszacować, czy broniona praca spełnia wymagania stawiane pracom doktorskim.

Zakończenie

Wyniki zwiadu badawczego i opinie doświadczonych ekspertów dowodzą, że analizy recenzji prac doktorskich mogą wnieść nową wartość metodologiczną do nauk o zarządzaniu. O czym świadczą, nie w pełni rozłączne, ale różne w swojej istocie, zagregowane obszary kryteriów oceny rozpraw doktorskich.

Ponadto przeprowadzony zwiad badawczy potwierdził, że:

- uwarunkowania prawne regulujące wymogi recenzowania rozpraw doktorskich nie wytyczają konkretnych wymogów, jakimi mają kierować się doktoranci, pisząc pracę promocyjną na stopień doktora;
- recenzje rozpraw doktorskich są cennym źródłem informacji na temat wymagań stawianych doktorantom, co przekłada się na ich jakość i dorobek nauk o zarządzaniu.

Wyniki przeprowadzonego zwiadu badawczego potwierdziły zasadność badania recenzji prac doktorskich pod kątem kryteriów ich oceny. Łatwo zauważyć, że przytoczone argumenty odnośnie do przydatności recenzji można w dużej części odnieść do całych nauk o zarządzaniu. Istnieją zatem przesłanki do podjęcia szerszych badań w omawianym zakresie.

Bibliografia

- Centralna Komisja do Spraw Stopni i Tytułów, 2015, <http://www.ck.gov.pl/index.php/recenzje-w-przewodzie-doktorskim> [dostęp: styczeń – kwiecień 2015].
- Mendel, T., 2012, *Ocena prac doktorskich*, w: Sławińska, M., Witczak, H. (red.), *Podstawy metodologiczne prac doktorskich w naukach ekonomicznych*, PWE, Warszawa, s. 179–186.
- Nowak, S., 2012, *Metodologia badań społecznych*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa.
- Uniwersytetu Ekonomicznego w Poznaniu, 2015, <http://ue.poznan.pl/pl/uniwersytet,c13/wydzialy,c18/wydzial-zarzadzania,c20/recenzje-prac-doktorskich,c1013/> [dostęp: styczeń – kwiecień 2015].